
ІСТОРІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, ПРАВО, СОЦІОЛОГІЯ І ФІЛОСОФІЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ І СПОРТІ

Мирослав Дутчак, Михайло Ібрагімов

Аннотація. В статті закладається новий проект постнекласическої методології в отрасли знань по фізической культурі і спорту, предусматривающий проявление таких положений: 1) особенності впливня метафізического на фізическое; 2) антропологического на естественное; 3) натурального на представленное (виртуальное). В таком понимании общекультурологическая категория «жизнетворчество» рассматривается как теоретический базис, обеспечивающий результатам деятельности в сфере физической культуры и спорта культурно-исторический смысл как телесных практик. Они же предоставляют возможность определения направления развития или упадка в антропогенезе.
Ключевые слова: физическая культура и спорт, жизнетворчество, методология, наука, философия, культура, реконструирование.

Abstract. The article introduces a new project of post-nonclassical branch of knowledgemethodology in physical culture and sports, which envisages manifestation of the following provisions: 1) the peculiarities of the influence of the influence of the metaphysical on the physical; 2) anthropological on natural; 3) natural on the imagined (virtual). In this sense, the general cultural category of "creative life" is viewed as a theoretical chain that gives the results in physical culture and sport activities a cultural-historical meaning as bodily practices. They also provide an opportunity to determine the direction in which they develop decline in anthropogenesis.

Keywords: physical culture and sport, creative life, methodology, science, philosophy, culture, reconstruction.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз сучасного стану пізнавального процесу в галузі знань з фізичної культури і спорту становить один із основних напрямів її формування та розвитку як науки. Обґрунтування її методологічних концептів не може розглядатись лише в спеціально-прикладному варіанті, а має базуватися на засадах загальноісторичної зміни системи наукового мислення, яке посилює свій вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства і людини. Перехід від класичної до некласичної і нині – до постнекласичної форми наукового знання зумовив ряд питань про сутність і смисли новітніх відкриттів, їх соціальних цінностей, позитивів і негативів, які вони створюють для покращення умов існування людини. Наразі актуалізується проблема визначення наявних і потенційних гуманістичних можливостей галузі знань з фізичної культури і спорту у сучасній технологізованій культурі.

У вказаному контексті перед ученими постає завдання переосмислити попередній досвід освоєння людиною світу засобами фізичної культури, визначення її нового змісту і ролі у суспільстві.

Натомість необхідна концептуалізація накопиченого емпіричного і теоретичного матеріалу у галузі знань з фізичної культури і спорту. Зокрема, виникає потреба у перегляді й оновленні арсеналу методологічних засобів, які застосовуються у ній. Актуалізується питання про відповідність практичним потребам тих теоретико-методологічних концептів, що використовуються у формуванні здорового способу життя, раціоналізації фізичних навантажень для різних груп населення, пошуку методів оптимізації рухової активності у профілактиці захворювань, підвищення ефективності у спортивних змаганнях тощо.

Враховуючи зазначене, набуває великого значення категорія «здоров'я», котра вже не може бути обмежена лише медико-біологічним змістом і потребує широкого культурно-історичного осягнення, визначення її місця і ролі у набутій людством практиці. Відповідно і процес концептуалізації методологічних основ галузі знань з фізичної культури і спорту неможливий без переосмислення її базового категоріально-понятійного апарату. Перед викликами і загрозами антропокатастрофи, спричиненої періодом інформаційних тех-

нологій, значення фізичної культури і спорту буде постійно зростати у всіх сферах життєдіяльності суспільства [5].

Це означає, що їхній методологічний арсенал не може бути одноманітним, спиратись лише на структурно-функціональну аналітику чи описовість окремих тілесних рухів, вправ, результатів експериментального впровадження інноваційних технологій. Необхідні їх узагальнення, дослідження основних і супровідних тенденцій у розвитку рухової активності, які сприяють формуванню здорового тілесного організму людини. Вийти за межі вузькопрофесійного мислення фахівцям допоможе ознайомлення з провідними методологічними наративами, які існують у сучасному наукознавстві взагалі та гуманітаристиці зокрема. Фізична культура і спорт поєднують у своїй сутності природничі і гуманітарні знання, що відповідає характеру сучасного постнекласичного наукознавства, яке передбачає вияв: 1) особливостей впливу метафізичного на фізичне; 2) антропологічного на природне; 3) натурального на уявне, віртуальне. Змінюється світ, змінюється людина, а тому і змінюється методологія їх взаємодії та пізнання.

Актуалізуючи порушену нами проблему, ще раз підкреслимо необхідність теоретичного обґрунтування не лише природознавчого трактування поняття «здоров'я», а й його філософсько-гуманітарного визначення у дискурсах оцінювання способу та якості життєвого процесу. Отже, галузь знань з фізичної культури і спорту виходить за межі медико-біологічного світосприйняття і сягає соціально-антропологічного рівня визначення її місця та ролі в культурно-цивілізаційному процесі. Йдеться про її життєтворчий смисл, що вимагає уточнення і переосмислення деяких базових категорій, які синкритизуються у понятті «життєтворчість».

Доречно зауважити, що поставлену проблему неможливо висвітлити в одній публікації, тому автори пропонують цілісний концептуальний проєкт, який має на меті окреслити основні наріжні системи методологічних концептів пізнання, котрі можуть бути використані у галузі знань з фізичної культури і спорту. Тобто, проводячи короткий екскурс зміни способу осмислення дійсності від класичного до сучасного періоду в розвитку науки, з одного боку, створити у фахівців з фізичної культури і спорту уявлення про труднощі у виборі інструментарію їх дослідницької роботи, а з іншого – дещо збагатити предметне поле філософсько-гуманітарної думки тими досягненнями, які існують у зазначеній галузі знань.

Для розкриття означеної проблеми необхідний філософсько-культурологічний фон, що містить тлумачення основних вихідних принципів у контексті конструктивних методологічних категорій і понять названого дискурсу. Зокрема, передбачається систематизація дефінітивного ряду понять теорії фізичної культури і спорту у парадигмах культури, філософії та науки.

До завдань, які передбачаються цим проєктом, входять:

- проведення короткого ретроспективного аналізу модифікацій розуміння змісту наукової теорії і методології у варіаціях класичної, некласичної, постнекласичної парадигми мислення;
- актуалізація сучасної комунікативно-дискурсивної методології в її застосуванні до галузі знань з фізичної культури і спорту;
- інтерпретація філософського поняття «тілесний досвід» у конструюванні теорії життєтворчості людини як основного конструкту фізичної культури і спорту;
- висвітлення змісту феноменологічної категорії «кінестеза» як методологічного інструментарію аналізу рухової активності, що виступає визначальною ознакою фізичної культури та багатьох змагальних практик у спорті.

Розширене трактування поставленої проблеми пояснює складність теоретичного абстрагування того фактологічного матеріалу, який містить експериментальна частина фізичної культури і спорту. Вона свідчить про неї як надзвичайно складну, різноманітну та різнорівневу специфічну сферу суспільної та індивідуальної життєдіяльності людини. Тому основним завданням, що передбачається проєктом, є розширення діапазону осмислення фізичної культури і спорту у параметрах культурно-історичного процесу і тих змін, які в ньому відбуваються. Подібний підхід базується на постмодерністській методології інтеграції або синтезування культурно-тілесних практик у цілісну картину світу, які осмислюються і концептуалізуються у відповідному галузевому світогляді, тобто, баченні людиною світу через призму історичних культурно-тілесних практик.

Незважаючи на складність здійснення проєкту, все-таки будемо у серії публікацій робити спробу здійснити схематичний абрис проблеми, оскільки для цього, як свідчить аналіз літературних джерел, є теоретичні передумови і практичні потреби.

В останніх дослідженнях і публікаціях показано зростаючий інтерес фахівців до визначення методологічних засад наукових досліджень, що дає змогу розглядати проблему у двох площинах. Перша полягає в тому, що кожне дисертаційне дослідження починається з обґрунтування його методологічних засад, але, незважаючи на різницю у предметі і поставленій авторами меті, ці розділи стандартизовані і виглядають майже одноманітними, що ставить під сумнів теоретичні результати дослідження й ефективність їх практичного застосування.

Основною причиною такого явища є заангажованість наукових керівників діалектико-матеріалістичною як «єдино правильною» методологією. Це й не дивно, бо на її ґрунті сформувалась західноєвропейська і виокремилась із загального наукознавства вітчизняна галузь знань з фізичної культури і спорту. Термін «заангажованість» у

цьому випадку вживається не як докір у методологічній обмеженості вчених минулої генерації, а як констатація пануючої ідеології в науці, яка за радянських часів не допускала іншого мислення, ніж офіційного. Звичка до стереотипного мислення закладається глибоко у свідомості людей і для його подолання, переосмислення потрібен тривалий час, до того ж він супроводжується болісним емоційно-психологічним кризовим станом суб'єкта творчості. Проблема формування «динамічного стереотипу мислення» гостро стала перед вітчизняними і зарубіжними вченими в середині ХХ ст., що зумовило різновекторні повороти у філософській думці (про це йтиметься нижче).

Другу площину наукового аналізу літературних джерел, що стосуються методологічних засад у галузі знань з фізичної культури і спорту, становлять спеціальні роботи, де методологія розглядається не як побіжний огляд інструментарію наукового дослідження, а як основний його предмет. При цьому у галузі знань з фізичної культури і спорту постійно розвиваються і збагачуються не лише природознавча, а й гуманітарна складова з її специфічним соціокультурним оздобленням. Зокрема, у зазначеному середовищі успішно розвивається *соціологічний підхід*, де в основі методології лежать культурно-історичні цінності, пов'язані з процесом інституалізації об'єднань і профільних товариств у сфері фізичної культури і спорту.

Психологічний підхід передбачає вивчення мотиваційних стимулів різних груп населення до занять фізичною культурою. Що ж до спорту вищих досягнень, то у науковій методології спортивної змагальності широко використовують увесь спектр психологічних засобів з урахуванням досягнень цієї галузі знань. Урізноманітнюється методологія *педагогічного підходу* у комплексі культурно-антропологічних практик, а також оздоровчого виміру діяльності у сфері фізичної культури.

Кожний із наведених підходів передбачає окремі аналіз теоретико-методологічного інструментарію, експлікованого із фундаментальних гуманітарних напрямів у специфічну природничо-гуманітарну палітру фізичної культури і спорту. У контексті зазначеного із останніх публікацій можна виділити роботи О. В. Андрєєвої та О. А. Томенка, які вирізняються серед інших новизною в тому плані, що не намагаються обмежити власну дослідницьку базу «єдино правильною» методологією. Навпаки, вони розвивають теоретико-методологічні проблеми дослідницьких процедур «з опорою на теоретичні підстави філософських, загальнонаукових, спеціальних наукових рівнів у структурі методологічного знання», де методологію розуміють як «рухову, практичну та здоров'язберігаючу» складову [16, с.71].

У докторській дисертації О. В. Андрєєвої «Теоретико-методологічні основи рекреаційної діяльності різних груп населення» умовно виділя-

ють кілька рівнів методології. Перший рівень стосується постановки наукових проблем, визначення методологічного спрямування, де використовуються структурно-функціональні методи. До другого віднесено культурно-антропологічну методологію, що об'єднує історичні та соціологічні аспекти розвитку фізичної реакції. Тут висвітлено важливі педагогічні питання, пов'язані з формуванням інтересу населення до занять фізичною рекреацією, її виховною роллю і впливом на особистість та суспільство. До третього рівня віднесено парадигмальний підхід. Цей рівень, на її думку, містить широкий спектр умов і особливостей під час організації та проведення дослідження та експерименту, вимоги до вибору процедур, які забезпечують отримання фактичного матеріалу, його первинну обробку і співвідношення з емпіричним досвідом [2, с. 66–68].

Наведені приклади досить типові для сучасної теоретичної думки, котра стає полімоністичною, на відміну від попередньої, яка була моністичною. Звернемо увагу, що названі автори акцентують різнобічний спектр мислення, як горизонтальний – звернення до методів суміжних наук, так і вертикальний – звернення до методів узагальнення, переходу від конкретного, чуттєво-предметного до абстрактного, теоретичного рівня мислення.

Мислити протилежностями закликала і моністична діалектична методологія, але вона виключала аналіз другорядних, які не мають відношення до суті предмета дослідження якостей. Діалектичний монізм як методологія означав встановлення вихідних принципів та вірогідних кінцевих результатів дослідження, які у поєднанні з його об'єктом і предметом визначали б систему відповідних їм засобів-методів. Більш спрощено (що означає спотворено. – *авт.*) під методологією розуміли сукупність методів, або як вчення про методи, що використовуються у дослідженні. Таке примітивне визначення методології було досить «розхожим» і набуло форми основного, що не відповідало раціоналістичній традиції логічно обґрунтованої доказовості, висунутої для обговорення тези, і допускало еkleктицизм як поєднання несумісного (що у народному прислів'ї звучить: «на городі бузина, а в Києві дядько»).

Традиційно у класичному варіанті методологія імплікується (відповідно до внутрішньої логіки розвитку предмета) як складова теорії, що є ознакою систематизованого наукового знання. У такому ракурсі дослідження у будь-якій галузі знань, що претендує на рівень науковості, не могло декларуватися без визначення його методологічних засад. Це положення не оминає і галузі знань з фізичної культури і спорту, що знаходиться у стадії свого становлення як науки, але статус якої передбачає не лише експериментально-прикладний рівень, а й теоретико-методологічний.

У такому сенсі можна розглядати і ті дискусії, які ведуться у зарубіжній і вітчизняній науковій

літературі з фізичної культури і спорту з приводу доцільності формування її теоретичної частини. Так, Ю. А. Компанієць стверджує: «Цілком очевидно, що говорити про повну побудову теорії фізичної культури передчасно, оскільки вона на сьогодні значною мірою використовує відомості з теорії фізичного виховання. Це свідчить про відсутність достатньою мірою обґрунтованої методологічної концептуальної бази теорії фізичної культури, хоча дуже багато для цього вже зроблено» [9, с. 78].

В оглядовій статті про передумови формування новітньої теорії фізичної культури В. О. Сутула зазначає, що на даний час залишаються усе ще не сформованими концептуальні основи, притаманні сфері фізичної культури. «Фізична культура як суспільно значуще явище об'єктивно існує, а науки, функції якої є одержання, опис, систематизація та узагальнення об'єктивних знань про дійсність і на цій основі побудова нових чи покращення вже існуючих теорій та концепцій, практично немає. Вона знаходиться певною мірою усе ще на описово-прикладному рівні» [15, с. 62].

Аналогічні думки висловлюють зарубіжні автори. Головний редактор журналу «Теория и практика физической культуры» Л. І. Лубишева пише: «На сьогодні ми не маємо адекватних уявлень про спорт і фізичну культуру. Російські теоретики стверджують, що з самого початку розробки інтегративної теорії фізичної культури практично протягом чверті століття, «далі початкових позицій» справа не пішла» [11, с. 93]. Таку позицію в цілому підтримує і Ю. М. Ніколаєв [12, с. 94–99] та багато інших авторів.

Окрему площину аналізу літературних джерел у дискурсі теоретико-методологічних засад досліджень у галузі знань з фізичної культури і спорту становлять роботи філософсько-гуманітарного циклу таких вітчизняних авторів, як В. Є. Білогур, Л. М. Газнюк, О. Є. Гомілко, В. А. Косяк, Ю. А. Компанієць, С. І. Бацунова. У їхніх наукових розвідках фізична культура і спорт знаходяться в оптиці соціокультурних феноменів і, як їм вбачається, слугують демонстрацією багатства і краси соматичного буття людини, її незгасимої жаги до життя і творчості. У масиві методологічних підходів життєтворчості філософи виділяють фізичну культуру і спорт у контексті сучасної телеології тіла, «турботи про себе», «тілоцентризму» у культурі постмодерну. «У сфері спорту тіло розглядається як об'єкт естетичного сприйняття, ціннісного ставлення, культивування і саморозвитку людини» [10, с. 2].

З'ясування питання про відповідність теоретико-методологічних концептів сучасній історичній практиці життєтворчості може допомогти галузь науки з фізичної культури і спорту у тому випадку, коли її концепти розвиваються у руслі загального наукознавства, яке у постнекласичному вигляді передбачає плюралістичність підходів

і розмаїття методологічних засад. Показовим для сучасного гуманітарного мислення є те, що проблеми фізичної культури і спорту все більш широко обговорюються на шпальтах спеціальних видань з гуманізацією проблем освітянсько-педагогічної діяльності представниками з різних сфер науки [1]. Як приклад співпраці філософів і фахівців з фізичної культури і спорту є те, що протягом останніх років активну участь у «Днях науки» філософського факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка беруть участь молоді вчені та аспіранти Національного університету фізичного виховання і спорту України, котрі виступають з доповідями і повідомленнями за результатами своїх наукових досліджень. Коротко кажучи, йдеться про застосування сучасної плюралістичної методології у дослідженнях проблем з фізичної культури і спорту, які вже мають не одновимірну методологічну базу [4, с. 132, 186].

Таким чином, конструювання теоретичної частини галузі знань з фізичної культури і спорту передусім передбачає окреслення висхідних принципів побудови предметного поля наукових досліджень у контексті культурно-історичних практик життєтворчості. Такий підхід номінується як загальна методологія, що визначається науковою теорією. Теорія науки – це її історія у логічному, систематизованому викладі розвитку предмета дослідження. Наукова комунікація потребує оцінки історичного процесу життєсміслового контексту фізичної культури і спорту, який передбачає не лише реалізацію поставленої мети у досягненні конкретного результату в оздоровленні людини чи задоволення від швидкоплинного успіху у спортивно-змагальній діяльності, а й досягнення соціальної значущості сфери фізичної культури і спорту у контенті суспільної життєдіяльності. Конкретні результати, які здобуваються у фізичній культурі і спорті, осмислюються через призму культурно-історичного процесу, а він, включаючи їх у свій інструментарій, наповнює новим змістом існуючі тілесні практики людства. На такому теоретичному підґрунті створюються підстави для наукового аналізу особливостей прогресу чи регресу, який відбувається на сучасному етапі антропогенезу.

Мета дослідження – провести реконструювання категорії «життєтворчість» у параметрах теоретико-методологічних засад фізкультурно-спортивної діяльності у контексті сучасного осмислення культурно-історичного процесу.

Методи дослідження: аналіз і синтез; компаративний і діалектичний; системного аналізу; сходження від абстрактного до конкретного; узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Якщо розглядати культуру як спосіб освоєння людиною світу, «входження її у світ», то вся історія людства виглядає як життєтворчість. Культура – це діяльність людини зі створення та відтво-

рення у відповідності до специфічних її особливостей життєвих умов для існування. Природа їх не створила для такого біологічного виду як людина, і вона самотужки, використовуючи наявний натуральний тілесно-предметний матеріал, перетворює його у відповідності зі своїми інтересами і потребами. У фізичній культурі і спорті життєтворчість – це практичне оздоблення винахідливості, кмітливості і розуму людської природи у подоланні тих перешкод, що стоять на її шляху.

Розглядаючи цю статтю як постановку проблеми до згаданого вище проекту, зауважимо, що поняття «життєтворчість» – досить значуще і широко застосовується як у повсякденній культурі, так і в науковому обозі, а тому весь проект, що пропонується, названий термін буде використовувати у різнобічних варіантах. Крім того зазначимо, що діалектична логіка для повного визначення змісту предмета дослідження вимагає неможливого – розглянути всі зв'язки й опосередкування, тобто безпосередні причинно-наслідкові явища і ті впливи інших властивостей предметів і явищ, що його супроводжують. Визначаючи обмеженість можливостей у визначенні повного змісту предмета, діалектична логіка закликає дослідника «мати це на увазі», щоб запобігти його метафізичного «омертвіння». Визначень змісту поняття може бути безліч, як наприклад, існує безмірна кількість визначень поняття «культура», «фізична культура», «спорт», «рухова активність» тощо. Але це не означає аморфного трактування їхнього змісту. Дослідник має чітко визначитись із його обсягом у тому чи іншому ракурсі, аспекті, контексті, яке він використовує у дослідженні.

Перш ніж розкрити зміст поняття «життєтворчість» у сучасній плюралістичній методології постнекласичного наукознавства і в контексті галузі знань з фізичної культури і спорту, звернемося до філософських витоків словотворення як наукового і культурного феномену.

Попередньо відповімо на запитання: що означає «плюралістична методологія» і необхідність використання в ній методу реконструювання понять? Категоріально-понятійний апарат кожної науки становить методологічний інструментарій пізнавальної діяльності, її мету і засоби досягнення. Оскільки людська діяльність має доцільний характер, тобто спочатку в ідеальній формі, у думці визначаються ціль, мета, а потім вона здійснюється, реалізується на практиці, то наукова методологія є «посередником» між здобутим досвідом освоєння людиною світу і бажаними, уявними результатами подальшого його практичного перетворення. Людська діяльність має і духовно-практичний характер, оскільки спрямована на задоволення потреби та інтересів людини. Методологія, за філософською інтерпретацією, – це пошуковий інтерес дослідника, який обумовлений потребами історичної практики. Вона обумовлює мовлення, котре має, за словами Касієра, епістемологічне і «магічне» значення.

У чому полягає епістемологічне значення слова «життєтворчість»? Кожна епоха, покоління, та чи інша спільнота мають своєрідну мовленнєву систему спілкування і виразу думок, що базується на попередньому історичному досвіді. Нові ідеї оформлюються з використанням нових категорій і понять, що становлять зміст слова і культуру мови. За словами Е. Гусерля, «мова – це оселя буття», а тому, завдяки реконструюванню понять, категорій і термінів, можна охарактеризувати той історичний період, в якому вони були поширені. Термін «життєтворчість» складається із двох слів – «життя» і «творчість», кожне з яких відображає багатозначну і різнозначну історію змістовного застосування. «Життя» (Vitaе; синонімія: Biota, Eobionti) – це явище, що є сукупністю фундаментальних загальних біологічних ознак (метаболізму, гомеостазу, росту, розвитку, відповіді на подразнення, розмноження, еволюції тощо), які характеризують живих істот, відрізняючи їх від неживих об'єктів. Життя визначається як форма існування матерії, найхарактернішими рисами якої є обмін, самооновлення та самовідтворення [3]. У контексті галузі знань з фізичної культури і спорту звернемо увагу на слова «самооновлення та самовідтворення», які вказують на можливість активного втручання людини як живої істоти у процес творення своєї власної життєдіяльності. Вивченням властивостей життя займається наука біологія, яка покликана з'ясувати фундаментальні закони його існування та безперервності у часі.

Термін «творчість» означає діяльність, що породжує дещо якісно нове і характеризується унікальністю, оригінальністю і суспільною неповторністю [13, с.1322].

Словосполучення «життєтворчість» має і утаємничений, міфологічний смисл, що навіює людині образи створення життя, яке нагадує чудодійну магію. Людство ще не навчилося із неживого створювати живе, а тому життєтворчість містить елементи сакральності. Не випадково в окремих видах спорту вищих досягнень тіло спортсмена перетворюється у художній образ, витвір мистецтва, оскільки наочно здійснюється вихід за межі біологічного. Подібне дійство викликає у глядачів підвищене емоційне сприйняття як наявне видовище ефектне тілесне перетворення.

Магічне «значення слів» полягає у накопиченні, нашаруванні («седиментації») не лише змісту, а їх смислів, які вони символізували у різні епохи. Термін «життя» у різних значеннях вживається у філософії та релігії, які, зокрема, стосуються понять буття, свідомості, сенсу життя, концепції Бога або богів, душі, загробного життя тощо. Фізична культура і спорт, які оздоблюються соціально-культурною ідеєю, відтворюють, інсценують потаємні потяги, мотивації людини до творчості і натякають на притаманні їм божественні, надзвичайні, а також руйнівні демонічні сили, що існують у світі. Благодонне і бісівське станов-

лять магічний ореол фізичної культури і спорту. А тому одні люди «тяжіють» до занять фізичною культурою і спортом, а інші уникають їх.

Науковий прогрес закарбував у словах, поняттях і термінах історичний досвід пізнання, але при цьому змінив їхній зміст, додаючи або звужуючи первинний смисл. Будь-яке нове значення слів є переосмисленням попереднього змісту, а тому, на думку французького філософа-постмодерніста Жака Дерріда, конструювання нових понять має базуватися на реконструкції старого, попереднього змісту. Ще раз підкреслимо, що питання пошуку доцільної методології наукових досліджень, їх структурного оформлення у вигляді дефінітивного ряду понять, категорій, обґрунтування вірогідної результативності і корисності у практичному застосуванні результатів дослідницької роботи у всі часи поставало центральною проблемою систематизації і класифікації наукового знання. Це давало можливість успішно долати періодичні кризи, що виникали у пізнавально-практичній творчій діяльності людини. Для цього у науковому дослідженні необхідно попередньо визначитись зі змістом тих понять, які вживатимуться.

Таким чином, плюралістична наукова методологія не означає застосування різнорівневих і безпредметних словосполучень, а передбачає таку їх конфігурацію, яка розкриває багатовекторний зв'язок явищ і подій, що досліджуються, щоб зберегти і наповнити новим смислом попереднє значення. Реконструювання понять не означає довільний хаос думок, а вимагає певної історичної логіки. Нове покоління, за словами К. Маркса, завжди стоїть на плечах попереднього і використовує його здобутки, переосмислюючи на новий лад. Ніщо не виникає з нічого, а тим більше на пустому місці, всьому існують практичні і теоретичні передумови. Про доцільність використання нового терміна «життєтворчість» у науці з фізичної культури і спорту свідчать її теоретичні здобутки. Зокрема, наголосимо, що вихідними принципами проведення змістовного аналізу взаємозв'язку фізичної культури і спорту з філософською категорією «життєтворчість» є такі твердження:

1) фізична культура і спорт є самостійними суспільними сферами життєдіяльності і соціокультурними феноменами;

2) фізична культура і спорт є однією з основних форм тілесної практики людства, способу освоєння людиною світу в параметрах культури, її цінностей і смислу;

3) мають місце багатофункціональність різновидів фізичної культури і спорту, їх практична доцільність і технологічність;

4) відбувається гуманітаризація знання з фізичної культури і спорту, яке спочатку базувалося в основному на медико-біологічних, механічних та інших природничих науках; подібна тенденція створює основу для плюралістичної методології;

5) філософська та культурна антропологія посилюють можливість теоретичної концептуалізації експериментальних вимірів у сфері фізичної культури і спорту, уже не як вузько-прикладних видів діяльності, а як окремих феноменів культури.

Названі положення досить розвинуті у сучасній теоретичній частині галузі знань з фізичної культури і спорту. У авторській концепції вони також висловлені у попередніх публікаціях, що можуть розглядатися як пропедевтика до наступних роздумів [6, с. 56–63; 8, с. 136–141].

Для подальшої експлікації (перенесення) змісту загальнофілософської методології як світогляду у царину науки з фізичної культури і спорту, схематично покажемо логіку західноєвропейської філософської думки про співвідношення понять «світогляд» і «методологія». Якщо у діалектико-матеріалістичній філософії радянського зразка методологія була підпорядкована світогляду (мався на увазі комуністичний світогляд), то європейська філософія, а опісля і англо-американська витіснила поняття світогляду як ненаукове, спекулятивне, умоспоглядальне.

Не вдаючись до глибокого історичного екскурсу, вкажемо на причинну обумовленість такого явища. Філософія втратила свою фундаменталістську роль у європейській культурі з моменту «екзистенціалістського бунту», коли відбулася кардинальна «переоцінка цінностей» (Ф. Ніцше), що нівелює роль розуму в пізнанні історичної дійсності. Після того як з Німеччини, колиски європейської раціоналістичної культури, що досягла вершини у німецькій класичній філософії, у ХХ ст. виникли досі небачених масштабів бузувірства проти людства – дві світові війни, авторитет розуму було знищено. Раціоналізм досяг свого кінця. «Бо коли людина вірить у розум і живе розумом, то вона історію творить також за законами свого розуму і сама стає «рабом» мислимій нею історичної закономірності», – писав екзистенціаліст М. Гайдеггер. Головним ворогом, з яким воює «фундаментальна онтологія» Гайдеггера, – це «логос», розум людини, який, починаючи з давніх греків, визначив всі види «метафізики», всі «світогляди» у європейській думці [14, с. 320].

Німецький екзистенціалізм, який претендував на роль головного філософа третього рейху, спростовує своїх попередників у самій можливості наукового пізнання соціальної дійсності, а тим більше діалектико-матеріалістичного розуміння історичної закономірності. «Ми не знаємо і ніколи не знатимемо, що в цілому являє собою той світ, в якому ми знаходимо себе, звідки він і куди йде... чим ми є, це так само таємничо, як і світ...», – писав К. Ясперс у 1962 р. [17, 29–30].

Англосаксонська філософська думка пішла іншим шляхом, диференціюючи філософію за окремими галузями знання, представляючи її у вигляді загальної методології науки. Провідною стала ідеологема М. Гартмана про те, що «кожна наука

сама собі філософія». На терені позитивізму виникли різні варіанти аналітичної філософії, що поклала в основу концепцію К. Поппера про форми пізнання. Основу концепції становив принцип діяльності суб'єкта, що пізнає, згідно з яким справді наукова процедура оформлення новизни протікає на рівні нескінченних суджень. Об'єктивне, на його думку, – це нескінченне в судженнях. Якщо раніше принципом визначення науковості нової теорії вважалася її узгодженість з попередніми висновками, не внутрішня суперечливість, то тепер науковій теорії, щоб бути такою, пропонувалася наявність принципу її спростування, що створює динамізм у теоретичному мисленні.

Логіка наукового відкриття у К. Поппера вчить суб'єкта, як вчинити, щоб «прийшла на розум нова ідея». Вихідним принципом методологічної системи, свого роду «правилом для правила» наукової процедури, є критерій розмежування між емпіричною наукою і «метафізикою», тобто відповідний принцип фальсифікації. Вчений робить поворот у науковій теорії, співвідносячи її не з логічною ймовірністю, а з логічною неймовірністю, стверджуючи, що теорія тим більше підтверджується, чим більше вона спростовується, чим сміливіше йде назустріч досвіду.

Позитивістські ідеї К. Поппера про «фальсифікацію» як вчення про зведення наукових теорій до простоти повсякденного мовлення поєднуються з екзистенціалістською переконаністю у тому, що віра людини у можливість пізнання об'єктивної істини є основою «помилкового» існування самої людини. «Екзистенція», тобто первинно вільна суб'єктивна самосвідомість, приречена на «відчужене» існування повсякденної свідомості, що паує над нею у вигляді створених нею самою світоглядів, ідеологій. При будь-яких варіантах співвідношення наукової та повсякденної свідомості, на думку екзистенціалістів, сенс буття необхідно шукати в мові, в аналізі текстів як її тіла. Мова як культурний феномен сакралізує істину, приховує сенс буття, а тому філософія, якщо вона претендує на статус науки, повинна виявити в мовних текстах закладений у них зміст. Завдяки такому підходу лінгвістична методологія стає загальноприйнятною для різноманітних наукових пошуків і займає пріоритетне положення в аналітичній філософії. У такий спосіб відстоюється плюралізм наукових методологій, коли кожен науковець «вибирає» самого себе як головного методолога. Поняття «світогляд» втрачає свій науковий ореол і оголошується спекулятивним умоглядним світом. Не випадково воно поступово зникає з лексики вітчизняного наукового континууму у галузі знань з фізичної культури і спорту.

Якщо простежити загальні тенденції у розвитку вітчизняного теоретичного континууму у галузі знань з фізичної культури і спорту, то він відображає конфігурації й алгоритми сучасного наукового мислення, позначеного антропософськими

вимірами. У неklasичному загальному наукознавстві провідною стає *гуманітаризація* природничого знання і, відповідно, змінюється методологія пізнання у двох протилежних векторах культури: 1) східної антропоморфної парадигми культури, де наукове знання імплікується у буття людини як засіб її опосередкувань себе з навколишнім світом. Наука підпорядкована культурі. Тіло є інструментом душі (Аристотель). Фізична культура номінується як безпосереднє природне буття індивіда у проекції його соціологізації, окультурення; 2) західної телеологічної парадигми культури, де наукове знання посилює вплив людини на природу і тілесність. Душа підпорядкована потягам тіла. Культура підпорядкована науці. У такому контексті фізична культура є засобом самозбереження і протистояння стихіям природи.

Концептуальне мислення передбачає обґрунтування вихідних принципів дослідження, їх зіставлення з кінцевими результатами – намірами і реальністю, що починається з оцінювання попереднього досвіду та цілепокладання, проектування образу майбутнього. Як у загальнонауковій, так і у теорії фізичної культури методологія становить її серцевину, що базується на попередній історичній практиці. Доцільність наукового пізнання виявляється у практиці. Фізична культура і спорт є основним теоретичним обґрунтуванням тілесної практики входження людини у світ, як цілісна теорія і практика життєтворчості.

У контексті сказаного, філософський термін «життєдіяльність» набуває нового значення – вже як «життєтворчість», бо стає очевидним обмеженість термінологічного застосування поняття «оздоровчі технології», яке доцільне для позначення цілеспрямованих науково-виражених засобів рухової активності у сприятливих умовах для життя людини. Оздоровлювати можна тоді, коли є здоров'я, а тоді, коли воно під загрозою – необхідно його формувати, відтворювати і перетворювати, жити. У медико-біологічній галузі знань подібний феномен позначається як реанімація, реабілітація тощо. Названі поняття характеризують ступінь життєздатності людини, тобто відповідають на питання створення і відтворення фізично-емоційного потенціалу індивіда у координатах наявного стану здоров'я, фізіологічних можливостей організму цього суб'єкта і бажаних результатів його функціонування залежно від тих умов, на які орієнтується людина.

У фізкультурній культурі подібне явище не обмежується лише поняттями із ряду *оздоровлення*, а може розглядатись у більш широкому гуманітарно-культурологічному сенсі як *життєтворчість*. Такий підхід обумовлений нинішніми умовами життєдіяльності людини, коли її здоров'я від самого народження перестає бути «готівковим», яке можна використовувати як зазвичай, як привабливу забавлянку, як подарунок, що не вимагає певних зусиль для функціонування організму в належному стані.

Світова статистика показує, що більше п'яти відсотків новонароджених уже мають певні патології. Натомість, поняття «життєздатність» побічно відтворює проблематичний, сумнівний характер здатності людини до життя і вміння протистояти руйнівному впливу хвороб. Отже, оздоровчі технології, що передбачають використання рухової активності, мають спиратися на нові теоретико-методологічні засади з урахуванням тенденцій «історичного здоров'я» [7, с. 67–71].

Подібний підхід започатковується у культурі модерну, де було порушено класичний стиль наукового мислення, яке розглядалось у контексті протиставлення віри і розуму, а сам факт мислення номінувався тріумфом «раціо» над «фюзис» (природним). Культура модерну на противагу середньовічному баченню «раціонального», як Божого одкровення, відроджувала античну звичку розглядати його у контексті земного, людського походження. На цей час припадає становлення і розвиток фізкультурно-спортивної діяльності як суспільно-громадського руху. Тіло перестає інтерпретуватись «носієм гріховності», «в'язницею душі», «спокусою диявола», і акцентується його сила і краса, що оздоблює життя насолодою і спонукає до творчості.

Згідно з антропоцентричною модерністською моделлю, життєтворчість притаманна не лише «Святому духу», а і людській натурі. З цього часу і до наших днів до проблем життєтворчості філософи залучають «культурне тіло», з одного боку, як його *суб'єкт*, а з іншого – *об'єкт* фізичної культури і моделювання людського тіла (спорт) у космологічних параметрах упорядкування Всесвіту. Суб'єкт і об'єкт є основними категоріями наукового пізнання, що у галузевій системі знань становлять методологію теоретичного осмислення фі-

зичної культури і спорту як основного *інструментарію* культурно-історичних тілесних практик. У фізичній культурі і спорті людина виступає одночасно суб'єктом і об'єктом життєтворчості. Поза межами визначення соціально-культурного функціонування фізичної культури і спорту будь-які теоретичні міркування щодо їх доцільності не мають сенсу.

Висновки:

1. Сучасна галузь знань з фізичної культури і спорту має активніше включатися у процес формування плюралістичної постмодерністської методології наукового пізнання, що передбачає вияв: 1) особливостей впливу метафізичного на фізичне; 2) антропологічного на природне; 3) натурального на уявне, віртуальне.

2. У концептах гуманітаризації природничого знання фізична культура і спорт виступають «містком» у їх поєднанні у вигляді культурно-історичних тілесних практик людства, що допомагають відстежувати основні тенденції у прогресі і регресі антропогенезу. Тілесні практики – це адаптація людини як біологічного виду до мінливого зовнішнього середовища і, у свою чергу, пристосування і використання його для задоволення потреб і інтересів людини як духовно розумної істоти.

3. Загальнокультурологічний термін *життєтворчість* є важливим методологічним конструктом, який дозволяє досягнення галузі знань з фізичної культури і спорту імплантувати у загальне наукознавство. У дефінітивному ряді понять «життєдіяльність», «здоров'я», «життєздатність», «оздоровлення», «фітнес», «рекреація», «реабілітація» у фізкультурно-спортивній інтерпретації відображають різнобічні аспекти життєтворчості як цілісного феномену буття людини у світі.

Література

1. *Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: мат. 4 Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 15 липня 2014 р.): у 2 ч.* – 2014. – Ч. 2. – 208 с.
2. *Андрєєва О. В.* Фізична рекреація різних груп населення / О. В. Андрєєва. – К.: Поліграфсервіс, 2014. – 280 с.
3. *Вікіпедія.* Життя. Електронний режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. *Дні науки філософського факультету* – 2013: Міжнар. наук. конф. студ., аспірант. та молодих учених. – 2013. – К.: «Київський університет», 2013. – Ч. 6. – 303 с.
5. *Дутчак М.* Парадигма оздоровчої рухової активності: теоретичне обґрунтування і практичне застосування / М. Дутчак // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2015. – № 2. – С. 44–52.
6. *Дутчак М.* Теоретичний аналіз дефініції «оздоровчо-рекреаційна рухова активність» / М. Дутчак, Є. Баженков // Спорт. наука України. – 2015. – № 5 (69). – С. 56–63.
7. *Ібрагімов М. М.* Философия спорта как новый антропологический проект: монография / М. М. Ибрагимов. – К.: Олимп. лит. – 2014. – 296 с.
8. *Ібрагімов М.* Теоретичні проблеми методології пізнання у фізкультурно-спортивній галузі знань / М. Ібрагімов // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2015. – № 2. – С. 136–141.
9. *Компанієць Ю. А.* До проблем побудови новітньої теорії фізичної культури / Ю. А. Компанієць // Освіта Донбасу. – 2007. – № 4 (123) – С. 75–81.
10. *Косяк В. А.* Эстетические интерпретации телесности и спорта: монография / В. А. Косяк. – Сумы: ФЛП Цѐма С. П., 2016. – 140 с.

11. Лубышева Л. И. Теория физической культуры: поиск нового вектора развития / Л. И. Лубышева // Теория и практика физ. культуры. – 2015. – № 1.
12. Николаев Ю. М. Теория физической культуры: что же это такое? / Ю. М. Николаев // Теория и практика физ. культуры. – 2015. – № 1.
13. Советский Энциклопедический словарь. Творчество. – М., 1979. – 1600 с.
14. Современная идеалистическая гносеология. Критические очерки / [под ред. Г. А. Курсанова]. – М.: Мысль, 1968. – 536 с.
15. Сутула В. О. Фізична культура: передумови теорії / В. О. Сутула // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2016. – № 3. – С. 60–65.
16. Тomenko O. A. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія / О. А. Тomenko. – Суми: Вид-во «МакДен», 2012. – 176 с.
17. K. Jaspers Der philosophische Glaube angesichts der offenbarung / K. Jaspers. – S. 29 – 30.

Literature

1. Actual problems of socio-humanitarian sciences: materials of the 4th All-Ukrainian scientific international conference (Dnipropetrovsk, 15 July 2014): in 2 p. – 2014. – Part 2. – 208 p.
2. Andreieva O. V. Physical recreation of different population groups / O. V. Andreieva. – Kyiv: Polihrafservis, 2014. – 280 p.
3. Wikipedia. Life. [Electronic resource]. – Access mode: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Days of science of philosophy department – 2013: International conference of students, post-graduate students and young scientists. – 2013. – Kyiv: «Kyivskiy universytet», 2013. – Part 6. – 303 p.
5. Dutchak M. Paradigm of health related motor activity: theoretical substantiation and practical usage / M. Dutchak // Teoriya i metodyka fizvykhovannia i sportu. – 2015. – N 2. – P. 44–52.
6. Dutchak M. Theoretical analysis of definition «health related and recreational motor activity» / M. Dutchak, I. Bazhenkov // Sportyvna nauka Ukrainy. – 2015. – N 5 (69). – P. 56–63.
7. Ibragimov M. M. Philosophy of sport as a new anthropological roject: monograph / M. M. Ibragimov. – Kiev: Olimpiyskaya literatura. – 2014. – 296 p.
8. Ibrahimov M. Theoretical problems of cognition methodology in physical culture and sport branch of knowledge / M. Ibrahimov // Teoriya i metodyka fizvykhovannia i sportu. – 2015. – N 2. – P. 136–141.
9. Kompaniiets I. A. To problems of designing new theory of physical culture / I. A. Kompaniiets // Osvita Donbasu. – 2007. – N 4 (123). – P. 75–81.
10. Kosiak V. A. Aesthetic interpretation of corporeity and sport: monograph / V. A. Kosiak. – Sumy: FLP Tsyoma S. P., 2016. – 140 p.
11. Lubysheva L. I. Physical culture theory: searching new development vector / L. I. Lubysheva // Teoriya i praktika fizkultury. – 2015. – N 1.
12. Nikolayev Y. M. Theory of physical culture: what is it? / Y. M. Nikolayev // Teoriya i praktika fizkultury. – 2015. – N 1.
13. Soviet encyclopedic dictionary. Tvorchestvo. – Moscow, 1979. – 1600 p.
14. Modern idealistic gnoseology. Critical essays / [edited by G. A. Kursanov]. – Moscow: Mysl. – 1968. – 536 p.
15. Sutula V. O. Physical culture: theory prerequisites / V. O. Sutula // Teoriya i metodyka fizvykhovannia i sportu. – 2016. – N 3. – P. 60–65.
16. Tomenko O. A. Non-special physical culture education of student youth: yheory and methodology / O. A. Tomenko. – Sumy: Vydavnytstvo «MakDen», 2012. – 176 p.
17. K. Jaspers Der philosophische Glaube angesichts der offenbarung / K. Jaspers. – S. 29–30.